New Research in Islamic Humanities Studies
Online ISSN : 2980 - 8944
https://api.lu.ac.ir/
Lorestan University

Analyzing the Effects of Inflationary Policies on the Productive Sectors of the Iranian Economy in the 1390s with an Emphasis on a Developmental Approach

Saeedeh Alizadeh[1] ✉, **Farshad Momeni**[2], and **Abbas Shakeri**[3]

1. Corresponding Author, Assistant Professor, Economics Research Institute, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. Email: saeedeh.alizadeh@modares.ac.ir
2. Professor, Faculty of Economics, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran. Email: farshad.momeni@gmail.com
3. Professor, Faculty of Economics, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran. Email: Shakeri.Abbas@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 03 April 2026
Received in revised form 07 August 2026
Accepted 05 September 2026
Available online 23 September 2026

Keywords:
Industrial Technological Production,
Non-Productive Sectors,
Iranian Economy,
Inflation,
Inflationary Policies

ABSTRACT

Objective: This study seeks to answer the question of what implications inflationary policies have had for the fate of productive sectors in Iran's economy from the perspective of the analytical level of development. This question is significant in that a precise understanding of these implications can provide a basis for designing efficient economic policies and avoiding the perpetuation of the cycle of inflation and stagnation of production.

Method: The present study, employing the trend analysis method and based on official data (documents), has examined the roots, implications, and consequences of inflationary policies on productive sectors in Iran's economy during the years 2011 to 2020 (the lost decade). This method facilitates the identification of long term patterns and the qualitative analysis of economic trends within the intended time frame.

Results: The most significant damage arising from the shock to key prices and the imposition of inflationary policies is the unprecedented decline in the capacity and motivation for production, the reduction of productivity, and the expansion of the environment of rent-seeking, usury, and corruption. During the 2010s, Iran's per capita income declined by 34 percent, the terms of trade (indicative of national competitiveness) likewise declined by 34 percent, and the misery index reached 45.4. These figures clearly demonstrate the depth of the structural crisis of Iran's economy and the erosion of productive sectors.

Conclusions: Four factors the dominant non-productive culture, the incompatibility of inflationary policies with the needs of industrial life, the presence of a strong non productive sector, and the absence of selective targeting in industry were identified as intensifying the effects of inflation on productive sectors. The key solution for the sustainable resolution of inflation is the presentation of a comprehensive, production-oriented strategic plan accompanied by narrowing the arena for non productive sectors. The realization of this solution requires sustained political will, institutional reform, and the participation of all economic stakeholders.

Cite this article: Alizadeh, S., Momeni, F., Shakeri, A. (2026). Analyzing the Effects of Inflationary Policies on the Productive Sectors of the Iranian Economy in the 1390s with an Emphasis on a Developmental Approach. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 5 (11), 1-24. https://doi.org/10.22034/api.2026.2088011.1721

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.
Publisher: Lorestan University.
DOI: https://doi.org/10.22034/api.2026.2088011.1721

Introduction

When a national system confronts inflation and the persistence of inflationary policies with their economic, social, political, and cultural consequences, overcoming these conditions is not possible solely through the manipulation of economic variables. The greatest damage of inflationary policies is the unprecedented decline in production and productivity and the spread of rent seeking, usury, and corruption. Over more than three decades, while the number of literate employed persons has doubled, the share of those with higher education has increased fivefold, and per capita capital stock has grown by 26 percent, the total factor productivity index during 1976–2009 shows a striking decline. This reveals the national crisis of productivity and the non productive nature of the country's institutional structure. When the reward system subjugates productive activity to non productive activity, rent, usury, and corruption replace the incentives of knowledge, efficiency, and productivity, and confrontation replaces cooperation. From Ross's (2003) perspective, inflationary policies lead to the destruction of independent civil institutions, the formation of captive civil institutions, the intensification of ethnic and racial conflicts, and increased military expenditures. A systematic link exists between inequality and dependency; inequality, on the one hand, increases consumption of imported goods and, on the other, with the collapse of productive capacity, paves the way for expanded imports and non-productive activities. Under such conditions, the increasing returns of rent-based and corruption-based activities transform them into the engine of value added creation, and through the stagnation of innovative activities, confront the future of societies with various challenges. This research, aiming to answer the question. What are the implications of inflationary policies for the fate of productive sectors from the perspective of the analytical level of development?. after examining the theoretical foundations of inflation and production, addresses technology as a point of departure for strengthening productive sectors, and ultimately offers strategies for exiting the vicious cycle (inflation, disorder, inefficiency, inequality, and corruption) based on a comprehensive, production-oriented strategic plan.

Method

The present study, employing the trend analysis method and based on official data (documents), has examined the roots, implications, and consequences of inflationary policies on productive sectors in Iran's economy during the years 2011 to 2020 (the lost decade). This method facilitates the identification of long term patterns and the qualitative analysis of economic trends within the intended time frame.

Results

The most significant damage arising from the shock to key prices and the imposition of inflationary policies is the unprecedented decline in the capacity and motivation for production, the reduction of productivity, and the expansion of the environment of rent seeking, usury, and corruption. During the 2010s, Iran's per capita income declined by 34

percent, the terms of trade (indicative of national competitiveness) likewise declined by 34 percent, and the misery index reached 45.4. These figures clearly demonstrate the depth of the structural crisis of Iran's economy and the erosion of productive sectors.

Conclusions

This study, in answering its principal question, identifies the presence of a dominant non productive culture, the incompatibility of inflationary policies with the needs of industrial social life, the presence of a strong non productive sector, and the absence of selective targeting in industry as factors intensifying the effects of inflationary policies on productive sectors. In the theoretical foundations, the question of why economists are sensitive to inflation is addressed; the answer is that one of the most destructive effects of inflation is the shrinking and collapse of the income middle class, which, beyond expanding poverty, jeopardizes the continuity of economic growth. As Keynes states, there is no subtler and surer means of overturning the foundation of a society than the debauching of the currency. At the development level, inflation increases all inequalities and transforms the productive culture into speculation, brokerage, and short term preference. Disproportionate inflations constitute an important channel for strengthening non productive sectors. In connection with Iran, the presence within a dominant non productive culture, failure to adapt to industrial realities, adoption of inflationary policies, and weakness in selective targeting explain the absence of technological production in Iran's economy. The key point is that productive activities, owing to their involvement with three groups of costs (sunk costs, asset restriction costs, and transaction costs), are incapable of competing with non productive activities, as the latter fundamentally do not bear these costs. Controlling inflation and enhancing productive capacity are not possible except through the severe control of the opportunity cost of free riding and a program based struggle against corruption. Alongside the comprehensive production oriented program, short term solutions are also necessary: avoidance of shock therapy and interference with key prices, reform of the tax system through progressive taxation of non productive activities, avoidance of populism, narrowing the arena for non productive actors, stability in laws, transparency of the banking system, strengthening the work culture, and avoiding abrupt changes in key prices.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the anonymous reviewers for their insightful comments and constructive feedback, which significantly improved the quality of this manuscript. We also

extend our gratitude to our colleagues for their valuable discussions and technical support throughout this research.

Ethical Considerations

The authors strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not for profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

پژوهش های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی
شاپا الکترونیکی: ۸۹۴۴-۲۹۸۰
https://api.lu.ac.ir/
دانشگاه لرستان

تحلیل آثار سیاست های تورم زا بر بخش های مولد اقتصاد ایران در دهه ۱۳۹۰ با تاکید بر رویکرد توسعه ای

سعیده علیزاده[۱] ✉، فرشاد مؤمنی[۲]، عباس شاکری[۳]

۱. نویسنده مسئول، استادیار پژوهشکده اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: saeedeh.alizadeh@modares.ac.ir
۲. استاد دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. رایانامه: farshad.momeni@gmail.com
۳. استاد دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. رایانامه: Shakeri.Abbas@gmail.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی،

تاریخچه مقاله:
تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۱/۱۴
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۵/۱۶
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۱۴
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۷/۰۱

کلیدواژه‌ها:
تولید فناورانه صنعتی،
بخش‌های نامولّد،
اقتصاد ایران،
تورّم،
سیاست‌های تورّم‌زا

چکیده

هدف: این پژوهش به دنبال پاسخ به این سوال است که سیاست‌های تورم‌زا چه دلالت‌هایی بر سرنوشت بخش‌های مولد در اقتصاد ایران از منظر سطح تحلیلی توسعه داشته است. این پرسش از آن جهت اهمیت دارد که شناخت دقیق این دلالت‌ها می‌تواند مبنایی برای طراحی سیاست‌های اقتصادی کارآمد و پرهیز از تداوم چرخهٔ تورم و رکود تولید فراهم سازد.

روش پژوهش: پژوهش حاضر با استفاده از روش تحلیل روند و بر پایه داده‌های رسمی (اسناد)، ریشه‌ها، دلالت‌ها و پیامدهای سیاست‌های تورم‌زا بر بخش‌های مولد در اقتصاد ایران طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹ (دهه از دست رفته) را مورد بررسی قرار داده است. این روش امکان شناسایی الگوهای بلندمدت و تحلیل کیفی روندهای اقتصادی را در بازهٔ زمانی مورد نظر فراهم می‌سازد.

یافته‌ها: مهم‌ترین خسارت ناشی از شوک به قیمت‌های کلیدی و تحمیل سیاست‌های تورم‌زا، تنزل بی‌سابقه ظرفیت و انگیزه تولید، کاهش بهره‌وری و گسترش فضای رانت، ربا و فساد است. در دهه ۱۳۹۰، درآمد سرانه ایران ۳۴ درصد، رابطه مبادله (نشان‌دهنده توان رقابت ملی) نیز ۳۴ درصد کاهش یافته و شاخص فلاکت به ۴/۴۵ رسیده است. این ارقام به‌روشنی عمق بحران ساختاری اقتصاد ایران و فرسایش بخش‌های مولد را نشان می‌دهد.

نتیجه‌گیری: چهار عامل فرهنگ نامولد غالب، عدم تطابق سیاست‌های تورم‌زا با نیازهای زندگی صنعتی، حضور بخش نامولد قوی و عدم هدف‌گذاری انتخابی در صنعت به عنوان تشدیدکننده آثار تورم بر بخش‌های مولد شناسایی شدند. راهکار کلیدی برای حل پایدار تورم، ارائه برنامه راهبردی جامع تولیدمحور همراه با تنگ کردن عرصه بر بخش‌های نامولد است. تحقق این راهکار مستلزم ارادهٔ سیاسی پایدار، اصلاح نهادی و مشارکت همهٔ ذی‌نفعان اقتصادی است.

استناد: علیزاده، سعیده؛ مؤمنی، فرشاد و شاکری، عباس. (۱۴۰۵). تحلیل آثار سیاست های تورم زا بر بخش های مولد اقتصاد ایران در دهه ۱۳۹۰ با تاکید بر رویکرد توسعه ای. *پژوهش های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی*، (۱۱) ۵، ۲۴-۱.
https://doi.org/10.22034/api.2026.2088011.1721

ناشر: دانشگاه لرستان.

© نویسندگان.

DOI: https://doi.org/10.22034/api.2026.2088011.1721

مقدمه

هنگامی که نظام ملّی با پدیده تورم و تداوم اتخاذ سیاست‌های تورم‌زا و آثار اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی آن روبرو می‌شود، در اصول این پدیده به آن معنا است که به هیچ وجه تنها بادستکاری متغیرهای اقتصادی نمی‌توان برای برون رفت از این شرایط چاره‌جویی کرد.می توان گفت بالاترین خسارتی که وارد ساختن شوک به قیمت‌های کلیدی و تحمیل سیاست‌های تورّم‌زا به اقتصاد ملّی و حیات جمعی ایرانیان وارد ساخته، تنزل بی‌سابقه موقعیت تولید، بهره‌وری و دامن‌زدن به فضای رانت، ربا و فساد است. اگر توجه داشته باشیم که طی بالغ بر ۳۰ سال گذشته در حالی که تعداد شاغلان باسواد کشور دو برابر شده‌اند و شاغلان بی‌سواد به یک پنجم سال ۱۳۵۵ رسیده‌اند و سهم شاغلان دارای تحصیلات عالی در ساختار اشتغال ملی ۵برابر شده است و همزمان موجودی سرمایه سرانه کشور نیز ۲۶درصد رشد نشان می‌دهد، شاخص بهره‌وری کل عوامل تولید در دوره زمانی ۱۳۵۵ تا ۱۳۸۸ نزول چشمگیری را نشان می‌دهد. این مسأله به وضوح بحران ملّی بهره‌وری را در اقتصاد ایران به نمایش می‌گذارد.(معاونت برنامه ریزی و راهبردی،۱۳۸۸،۳۹۵). شاید هیچ کشوری را در جهان نتوان پیدا کرد که در کنار جهش‌های رخ نموده در زمینه سرمایه‌های انسانی و افزایش‌های معنی‌دار در سرمایه‌های فیزیکی با چنین سقوطی در زمینه بهره‌وری روبه‌رو شده باشد. بحران ملّی بهره‌وری در ایران به وضوح غیرتولیدی بودن یا ضد تولیدی بودن ساختار نهادی کشور و رشد بی سابقه فعالیت های غیرمولد و تحمیل سیاست های تورم زا در اقتصاد را نمایان می‌کند (مومنی، ۱۳۹۷). تحلیل‌های نظری در این زمینه حکایت از آن دارد که وقتی نظام پاداش‌دهی اقتصادی اجتماعی به گونه‌ای تعریف می‌شود که در آن فعالیت مولّد مقهور غیرمولّدها می‌شوند، رانت، ربا و فساد جایگزین انگیزه‌های دانایی، انگیزه‌های کارایی و انگیزه‌های بهره‌وری می‌شود و به این ترتیب در بخش‌هایی از جامعه الگوی ستیز جایگزین تمایل به تعامل و همکاری با یکدیگر می‌شود.

یک وجه از آثار اجتماعی - سیاسی سیاست‌های تورّم‌زا و رشد فعالیت‌های غیرمولّد از دیدگاه رأس (۲۰۰۳)، در قالب مفهوم تخریب نهادهای مدنی مستقل موسوم است. در مقاله رأس[1] به تفصیل بحث شده است چرا و چگونه سیاستمداران در اقتصادهای رانتی، به شیوه های آشکار و پنهان برای حفظ موقعیت انحصاری خود در زمینه دستیابی به منابع رانتی، تمایلی تمام نشدنی به تخریب نهادهای مدنی مستقل دارند. رأس توضیح می‌دهد که یک سویه مشاهده شده وسیع دیگر در این زمینه تمایل سیاستمداران برای شکل دادن به نهادهای مدنی دست‌آموز است. چیزی که با روابط تابعی به صورت دورهای باطل حامی‌پروری نهادمند و فساد نهادمند صورت بندی نظری شده است. (رأس، ۲۰۰۳ به نقل از مومنی، ۱۳۹۷).

از دیدگاه راس یک وجه دیگر از آثار سیاست‌های تورّم‌زا تشدید کشمکش‌های گوناگون قومی، نژادی، و قائل شدن سهمی قابل اعتنا برای هزینه‌های نظامی است. بدیهی است که هر قدر در این زمینه زیاده‌روی شود، ضعف عملکرد اقتصادی تشدید می‌شود، بخش‌های نامولّد تقویت می‌گردند و در نتیجه فقر، نابرابری گسترش و تعمیق می‌یابد و این مسأله نیز به نوبه خود پتانسیل‌های بیشتری برای توجیه هزینه مجدّد نظامی و انتظامی فراهم می‌آورد.

یک پیوند نظام‌وار بین نابرابری و وابستگی و سلطه‌پذیری برقرار است. از ناحیه مصرف که ثروت‌مندها ترجیحشان کالاهای خارجی است و با افزایش نابرابری میزان مصرف کالاهای وارداتی شدت می‌گیرد. از ناحیه تولید نیز می‌توان گفت نابرابری با سقوط بنیه تولید، مقدمات افزایش واردات و گسترش فعالیت‌های غیرمولّد را فراهم می‌نماید. به‌طور طبیعی در چنین شرایطی بازدهی فزاینده بیشتر فعالیت‌های مبتنی بر رانت و فساد در مقایسه با فعالیت‌های مولّد موجب می‌گردد که فعالیت‌های غیرمولد به موتور خلق ارزش افزوده تبدیل شوند و همزمان از طریق راکدسازی فعالیت‌های نوآورانه مولّد ، حال و آینده جوامع را با چالش‌های گوناگون روبه‌رو می‌سازند. (مومنی، ۱۳۹۷).

از آنجا که هدف این پژوهش پاسخ به این سؤال است، که "دلالت‌های سیاست‌های تورّم‌زا بر سرنوشت بخش‌های مولّد در اقتصاد از منظر سطح تحلیلی توسعه چه می‌باشد؟"، این پژوهش به این صورت سازماندهی می‌شود که ابتدا به بررسی

1. Ross.M (2003). Natural Yesource and civil war: An overview, Departmenj of political Science, UCLA.

مبانی نظری تورّم و تولید پرداخته می‌شود، در ادامه بحث به مفهوم فناوری به عنوان نقطه عزیمتی برای تقویت بخش‌های مولّد و فعالیت‌های تولیدی و تولید فناورانه به مثابه یک نظام حیات جمعی مورد بحث و بررسی قرار داده می‌شود. در نهایت راهکار هایی را برای برون رفت از چرخه باطل (تورّم، آشفتگی، ناکارآمدی، نابرابری و فساد) در اقتصاد ایران بر مبنای یک برنامه راهبردی همه جانبه تولید محور ارائه و در قسمت پایانی به جمع‌بندی و ارائه پیشنهادات پرداخته شده است.

روش شناسی

پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی با رویکرد کمی- کیفی (Mixed Methods) بوده و جامعه آماری آن کلیه متغیرهای کلان اقتصادی ایران در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹ (دهه از دست رفته) را شامل می‌شود. داده‌های مورد نیاز از منابع رسمی نظیر بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، مرکز آمار ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی و گمرک جمهوری اسلامی ایران گردآوری شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از نرم‌افزار Excel به منظور ترسیم روندها و محاسبه نرخ رشد سالانه و محاسبه ضریب همبستگی پیرسون استفاده گردید. روش‌های تحلیلی مورد استفاده شامل تحلیل روند (Trend Analysis)، مقایسه تطبیقی میان سال‌های مختلف دهه ۹۰ و تحلیل همبستگی پیرسون بین نرخ تورم و شاخص بهره‌وری کل عوامل تولید می‌باشد. لازم به ذکر است که این پژوهش با محدودیت‌هایی از جمله: عدم امکان استنتاج علیت قطعی به دلیل ماهیت توصیفی پژوهش، احتمال بازبینی داده‌های رسمی پس از انتشار و عدم دسترسی به داده‌های تفکیک‌شده بخشی در برخی سال‌ها مواجه بوده است.

جدول ۱. خلاصه ای از متغیرهای مورد بررسی در این مطالعه

متغیر	واحد	منبع	سال‌های موجود
نرخ تورم	درصد	بانک مرکزی	۱۳۹۰-۱۴۰۰
ضریب جینی	عدد بین ۰ تا ۱	مرکز آمار	۱۳۹۰-۱۴۰۰
شاخص بهره‌وری کل عوامل	عدد شاخص	مرکز آمار	۱۳۹۰-۱۳۹۹
شاخص فلاکت	درصد	محاسبه پژوهشگر	۱۳۹۱-۱۳۹۸
نسبت تراز کلی بودجه به تولید ناخلص داخلی	درصد	بانک مرکزی	۱۳۹۰-۱۴۰۰
سرمایه ثابت ناخالص در ساختمان و ماشین آلات	میلیارد ریال	مرکز آمار	۱۳۸۳-۱۳۹۴

پیشینه پژوهش

مطالعات انجام شده در خصوص تورم و سیاست های تورم زا و تاثیر آن بر بخش های مولد در قالب دو جدول آورده شده است:

جدول ۲. مطالعات داخلی

محقق	یافته ها و نتایج کلیدی	روش تحقیق	موضوع	سال
مهرآرا، محسن نوری، مهدی	تورم از طریق کانال های متفاوتی از جمله آموزش، سرمایه گذاری و تغییر در ساختار تولید بر بخش های مولد اثرگذار است.	مرور تجربی	بررسی رابطه تورم و بهره وری: یک رویکرد نظری	۱۳۹۰
مهرآرا، محسن غضنفری، آرزو	نتایج دلالت بر تسلط متغیرهای پولی یا پولی بودن تورم در اقتصاد ایران و بضاعت پایین عوامل فشار هزینه بر نوسانات قیمتی دارد.	رویکرد متوسط‌گیری بیزین	بررسی علل تورم در اقتصاد ایران مبتنی‌بر رویکرد متوسط‌گیری بیزین (BMA)	۱۳۹۳
اسدپور، احمدعلی	تورم و نرخ ارز اثر منفی بر بهره‌وری کل عوامل تولید در ایران دارند، در حالی که آزادی تجاری، سرمایه انسانی و رابطه مبادله اثر مثبت دارند	خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی (ARDL)	تأثیر باز بودن تجاری، نرخ ارز و سرمایه انسانی بر بهره‌وری کل عوامل تولید در ایران	۱۳۹۹

خدادادی، فریده	شوک تورم اثر منفی بر عملکرد بخش صنعت دارد. تأثیر متغیرهای درون‌بخشی قوی‌تر و پایدارتر از متغیرهای کلان اقتصادی است.	خودرگرسیون برداری (VAR)	تحلیل مقایسه‌ای اثرات متغیرهای صنعتی و کلان اقتصادی بر عملکرد بخش صنعت ایران	۱۴۰۴
زروکی، شهرام؛ عیسی زاده روشن، یوسف و صمدی کوچکسرایی ؛ حمیده	تورم اثر نامتقارن بر بهره‌وری دارد :کاهش تورم اثر مثبت آن بر بهره‌وری بیشتر از اثر منفی ناشی از افزایش تورم است.	خودرگرسیون با وقفه‌های ت وزیعی غیرخطی (NARDL)	بهره‌وری کل عوامل و تحلیل اثر ابزارهای سیاست مالی دولت	۱۴۰۳

جدول ۳. مطالعات خارجی

محقق	یافته‌ها و نتایج کلیدی	روش تحقیق	موضوع ، سوال اصلی	سال
Stanley Fischer	هزینه رفاهی تورم ۱۰ درصدی حدود ۰.۳ درصد تولید ناخالص ملی است، اما هزینه واقعی از اثرات تعاملی تورم با سیستم مالیاتی و قراردادهای بلندمدت ناشی می‌شود.	نظری و تحلیلی	درک هزینه‌های تورم	۱۹۸۱
Houthakker, H.S.	یافته‌ای مبنی بر همبستگی منفی معنادار بین نرخ تورم و نرخ رشد در صنایع مختلف آمریکا. صنایع با فشار تورمی کمتر رشد سریع‌تری داشته‌اند.	تجربی (داده‌های سری زمانی ۱۹۴۷-۱۹۷۷)	بررسی رابطه تورم و رشد در صنایع آمریکا	۱۹۷۹
Cevik, S., et al. (IMF)	شوک‌های تورمی اثرات متفاوتی بر بهره‌وری کل عوامل، سودآوری و سرمایه‌گذاری دارند. اثرات بسته به اندازه بنگاه و قابل مبادله بودن کالا متفاوت است.	تجربی (داده‌های پنل بنگاهی، ۱۹۹۷-۲۰۲۱)	بررسی اثر شوک‌های تورمی بر بنگاه‌های حوزه بالتیک	۲۰۲۴
Adelowo, A. & Saibu, O.	بخش تولید بیشترین حساسیت را به تغییرات تورم و مخارج دولتی نشان می‌دهد و به ترتیب بخش‌های کشاورزی و خدمات بیشتر تحت تأثیر نرخ ارز واقعی و هزینه‌های تولید هستند.	SVAR (داده‌های ۱۹۸۵- ۲۰۲۲)	واکنش رشد بخش‌های تولیدی به شوک‌های سیاستی در نیجریه	۲۰۲۵
Odondo, A. J.	تورم انرژی و مواد غذایی اثر منفی و معناداری بر تولید بخش کارخانه ای دارند، در حالی که تورم هسته در بلندمدت اثر مثبت دارد	ARDL (خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی) و آزمون هم‌انباشتگی یوهانسن-جوسیلیوس	رابطه بین اجزای تورم و خروجی بخش تولید در کنیا	۲۰۲۵

شکاف تحقیقاتی

در حالی که بیشتر مطالعات انجام‌شده درباره تورم در اقتصاد ایران در دهه ۱۳۹۰، آن را عمدتاً یک پدیده پولی فرض کرده و با رویکردهای کمّیِ تک‌بعدی به نقش نقدینگی، نرخ ارز یا کسری بودجه پرداخته‌اند، کمتر پژوهشی با نگاه توسعه ای و نهادی به تحلیل ساختارهای زیربناییِ مزمن‌کننده تورم پرداخته است؛ به عبارت دیگر، شکاف تحقیقاتی اصلی آن است که تبیین تعامل میان ناکارآمدی‌های نهادی (مانند ضعف تنظیم‌گری، دوگانگی بازارها، کشمکش بر سر توزیع رانت و نبود قاعده پایدار بودجه‌ای) با پایداری تورم در شرایط تحریم و تعدیل قیمت‌های نسبی، همچنان مغفول مانده است.

از همین رو، نوآوری مطالعه حاضر در آن است که با عبور از رویکرد صرفاً پولی و اتخاذ چارچوبی چندبعدی و نهادی، نشان می‌دهد چگونه تورم در دهه ۹۰ نه یک پیامد پولی، بلکه برآمده از تعارضات نهادی حل‌نشده و سازوکارهای غیرپولی پایدارکننده تورم بوده است؛ یافته‌ای که می‌تواند زمینه‌ساز سیاست‌های تثبیت مبتنی بر اصلاحات نهادی به جای انقباض پولی صرف قرار گیرد.

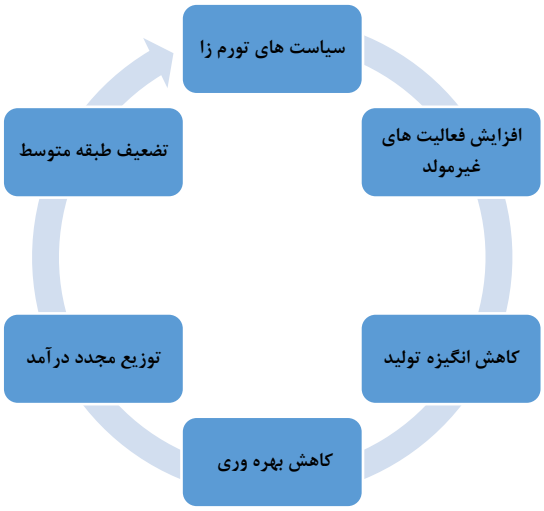
مبانی نظری تولید و تورّم

چرا اقتصاددانان نسبت به متغیر تورّم حساسیت دارند؟

معمولاً سیاستگذاران کوتهنگر و بی‌اعتنا به نظرهای کارشناسی، تورّم را یک مشکل در کنار سایر مشکل‌ها در نظر می‌گیرند و به همین سبب است که در برابر سیاست‌های تورّم‌زا بسیار سهل‌انگارانه روبه‌رو می‌شوند و خیلی راحت به آنها تن در می‌دهند. در حالی که در کلّی‌ترین سطح حتی با عینک اقتصادی محض در سطح خرد اقتصادی گفته می‌شود که در شرایط تورّمی، قیمت‌ها منعکس‌کننده واقعیت‌های کمیابی نیستند و به بازیگران علائم نادرست می‌دهند. بنابراین حتی در سطح خرد نیز تورّم موجب سو تخصیص منابع و بروز اسراف‌ها و اتلاف‌ها در نظر گرفته می‌شود. در سطح کلان تورّم نیروی محرکه بی‌ثبات سازی فضای کلان و دامن‌زننده برتمایلات سوداگرانه و رانتی و بر هم زننده شرایط نرمال در الگوی صادرات و واردات و توزیع درآمد و می‌شود و سرانجام در سطح توسعه تورم نیروی محرکه فقر و نابرابری و بنابراین دامن‌زننده به انواع ناپایداری‌ها در همه عرصه های حیات جمعی از ناپایداری سیاسی و اقتصادی گرفته تا ناپایداری اجتماعی و اخلاقی و زیست محیطی خواهد شد. (مومنی، ۱۳۹۷).

یکی از بزرگترین و مخرب‌ترین آثار سیاست‌های تورّم‌زا کوچک شدن و سقوط طبقه متوسط درآمدی است. چرا که تورم های بالا منشأ فقر، نابرابری، توزیع درآمد و قطبی شدن توزیع درآمد است. در واقع کوچک شدن طبقه میانی درآمدی علاوه بر گسترش فقر، تداوم رشد اقتصادی را هم به مخاطره می‌اندازد. یک طبقه متوسط بزرگتر به معنی یک منبع بزرگتر برای تقاضاهای ثابت است. یک طبقه متوسط با سهم بالاتری از درآمد می‌تواند به معنی رشد کیفی باشد، چرا که این طبقه متقاضی کالاها و خدماتی است که حاصل زیرساخت‌های اقتصادی بهتر از جمله آموزش و بهداشت است. این طبقه درآمدی مایل به پرداخت بهای بالاتری بابت کالاها و خدمات با کیفیت بالاتر است. طبقه متوسط از طریق فعالیت‌های سیاسی نیزمعمولا خواهان اصلاحات نهادی است و از طریق سیاست‌های اجتماعی، کیفیت بالاتر حکمرانی دولت را مطالبه می کند. (پروین، ۱۳۹۴، ۱۷-۱۸).

شکل ۱. چارچوب مفهومی آثار سیاست های تورم زا و سقوط طبقه متوسط



در واقع می توان گفت در میان مسائل مختلفی که در اقتصاد با آن روبه‌رو هستیم، هیچ مسأله‌ای به اندازه متغیر تورم دارای آثار و پیامدهای چندوجهی نیست و به اندازه تورم جامعه را با آشوب‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و حتی تا مرز تهدید امنیت ملّی مواجه نمی کند،و هیچ متغیر اقتصادی به اندازۀ تورم دارای آثار کوتاه‌مدت،؛ میان‌مدت و بلندمدت نمی‌باشد و کل نظام حیات جمعی را مختل نمی سازد.بنابراین بی جهت نیست که در عرصه سیاستگذاری اقتصادی، اجتماعی در مقیاس

جهانی تا این اندازه روی آثار سیاست‌های اقتصادی بر سطح تورّم موجود حساسیت اعمال می‌شود و شاید بتوان گفت که یکی از کانون‌های اصلی باز تولیدکننده توسعه نیافتگی این است که نظام تصمیم‌گیری و تخصیص منابع آگاهی کافی و همه جانبه‌ای از هزینه فرصت سیاست‌های تورّم‌زا از خودشان نداده است. در غیر این صورت بعید به نظر می‌رسد که کسی از همه ابعاد ویرانگر مخرب و آشفتگی آور این سیاست‌ها آگاه باشد و با وجود آن تا این میزان سهل انگارانه و غیر مسئولانه به سمت سیاست‌های تورّم‌زا و رکود آفرین تمایل نشان دهد. گرچه از ملاحظات معطوف به وجود منافع برای بخش هایی از ساختار قدرت نیز نمی بایست به سادگی چشم پوشی نمود.

علل تورّم در اقتصاد ایران

طبق ایده کلاسیک ها و پولیون تورم از طریق جاذبه تقاضا و بر اثر رشد پول اسمی به وجود می‌آید. عده ای تورم را به فشار هزینه های تولید منتسب می کنند و می گویند افزایش قیمت نهاده ها به صورت افزایش هزینه های تولید از طریق منتقل کردن منحنی عرضه کل به سمت بالا و چپ موجب بروز تورم می شود. در ایران به خاطر وابستگی شدید تولید صنعتی و حتی کشاورزی و خدمات به واردات کالاهای سرمایه‌ای، واسطه ای و مواد اولیه، تغییرات نرخ ارز بسیار سریع در تورم فشار هزینه منعکس می شود. از طرفی تغییرات نرخ ارز انتظارات تورمی را شعله‌ور می‌کند و از این طریق موجب فشار بر هزینه های تولید می شود. علاوه بر پرشهای ارزی قدرت قیمت گذاری دلخواه را نمی بایست از نظر دور داشت چرا که ، صنایع مادر هم به شدت حتی بیش از تناسب افزایش نرخ ارز قیمت های خود را بالا بردند و فشار هزینه‌ها را تشدید کردند. افت تولید، رشدهای اندک، سرمایه‌گذاری‌های ناکافی در دهه ۱۳۹۰ همه نمودهایی از تورم فشار هزینه و تورم رکودی در کشور است.وضعیت رشد و تورم سالهای ۱۳۷۴، ۱۳۹۱ و ۱۳۹۷ تاکنون هم به خوبی این را تایید می کند.شاکری (۱۳۸۷) بیان می‌کند ساختارگرایان در عین حال که نقش پول را در ایجاد تورّم می‌پذیرند و برای فشار هزینه‌ها در تشکیل تورّم نقش قائل هستند، برای تورّم علل مهم دیگری را مطرح می‌کنند که می‌تواند به ما در درک صحیح پیچیدگی‌های تورم بسیار کمک کند. آنها معتقدند که برای شناخت صحیح تورّم باید به عوامل ساختاری و نهادی[1] هم توجه کرد و تعامل این عوامل با عوامل پولی و هزینه‌ای را نیز در نظر گرفت. از دید آنها تورم می‌تواند نتیجه تضادهای توزیعی[2] باشد، یعنی عوامل اقتصادی که کالا و خدمت می‌فروشند اگر از قدرت قیمت‌گذاری برخوردار باشند سعی می‌کنند قیمت محصول خود را افزایش دهند، به این امید که دیگران چنین کاری نمی‌کنند و آنها می‌توانند از محصول ملّی سهم بیشتری به خود اختصاص دهند. یکی دیگر از عوامل تعیین‌کننده تورّم که ساختارگراها به آن اشاره می‌کنند قیمت‌گذاری بر اساس اضافه قیمت دلخواه است. یعنی صاحبان بنگاه‌ها، صاحبان کالاهای واسطه‌ای و صاحبان نهاده‌ها همه به جای یک اضافه قیمت منطقی و معقول به‌طور دلخواه به عنوان ما به ازاء خدمات خود یا به عنوان قیمت ارزش افزوده خود به قیمت‌ها اضافه می‌کنند. یکی دیگر از عوامل تعیین‌کننده تورّم که ساختارگراها به آن اشاره می‌کنند شاخص بندی دستمزدها[3]، حق‌العمل‌ها، قیمت خدمات و قیمت نهاده‌ها و مواد اولیه و تکرار آن است. همچنین عدم رقابت‌پذیری، تکنولوژی پایین تولید و مشکلات مبنایی طرف عرضه به عنوان تنگناهای ساختاری نیز از عوامل ساختاری تأثیرگذار بر پیچیده‌تر شدن و قوی شدن استعدادها و پویایی‌های تورّم است[4]. یک عامل مهم دیگر که در اقتصادایران نسبت به سایر اقتصادهای در حال توسعه به عنوان عامل مهم تأثیرگذار بر افزایش و استمرار تورّم نقش برجسته‌ای دارد حضور بخش ناموّلد قوی است. افزایش دادن قیمت و اساساً وضع قیمت‌های بالا از مشخصه‌های اصلی این بخش است. به‌طورکلی عواملی که در این بخش فعالیت دارند از افزایش قیمت و حتی چند برابر شدن قیمت ارتزاق می‌کنند. ممکن است گفته شود که علت اصلی که این‌ها می‌توانند از این مجرا ارتزاق کنند وجود بی‌ثباتی و سیلان تقدینگی است، در جواب گفته می‌شود سیلان نقدینگی تسهیل‌کننده و همراه‌کننده و در بعضی موارد هم علّت است، اما در مورد نقش

1. Structural and institutional Factors
2. Distributional conflicts
3. indextion

۴. همان

مستقل فعالیت‌های این بخش و جایگاه ساختاری آن نباید غافل شد و مسلماً ماهیت عمل بخش‌های ناموّلد در اقتصاد کشور یک عامل مستقل شکل‌گیری پویایی‌های پیچیده تورم است. شاکری و همکارش(۱۴۰۲)، بیان می کنند شواهد تجربی در اقتصاد ایران حاکی از آن بوده است که در مقاطعی که نرخ تورم در کشور جهش پیدا کرده است، جهشی در رشد نقدینگی مشاهده نشده است و شواهد بدست آمده تاییدی بر این گزاره است که رشد نقدینگی به تنهایی در کشور ما عامل توضیح دهنده جهش های تورم نبوده است.به عبارت دیگر نتیجه اخیر این ایده را که ۱) تورم در ایران صرفا یک پدیده پولی نیست، ۲) نقدینگی در اقتصاد ایران مطابق با نظریات اقتصاددانان پساکینزی درونزا است و ۳) در دوران سازوکار انتقال و تعدیل اقتصاد و زمان های عدم تعادل و بی ثباتی، انفعال پول (ولو به طور جزئی) یک واقعیت مسلم است را تقویت می کند.از سویی شواهد موجود حاکی از آن است که در سال هایی که اقتصاد ایران با جهش های تورمی مواجه بوده است ما شاهد بی ثباتی هایی در نرخ ارز بوده ایم و نرخ ارز در طول این سالها به شدت افزایش یافته، بنابراین در اقتصاد ایران نوعی رفتار متقابل میان متغیرهای نرخ ارز و تورم مصرف کننده وجود دارد.در ابتدا نرخ ارز منجر به افزایش تورم مصرف کننده شده، پس ازآن افزایش نرخ ارز در بازه بلندمدت فشار جهت افزایش نرخ ارز را به دنبال داشته است.بنابراین میتوان اینطور گفت که یک عامل طرف عرضه است که تورم ایجاد می کند و یک عامل صرفا پولی نیست.

درنهایت می‌توان گفت که در ارزیابی تورّم باید تمامی دیدگاه‌ها را لحاظ کرد چون تورّم یک پدیده پیچیده و چند بعدی است و بدون شناخت صحیح علت‌ها و ارزیابی آنها و درک مشکل روش شناختی موجود نمی توان تحلیل نظری و تجربی مناسبی در این زمینه ارائه نمود[۱].

آثارتورّم

بالغ بر صد سال پیش جان میناردکینز اقتصاد شناس بزرگی که دستاوردهایش برای علم اقتصاد عنوان انقلاب کنیزی را از آن خود کرده، در کتاب "نتایج اقتصادی صلح"، نوشت برای واژگون کردن اساس یک جامعه هیچ وسیله‌ای ظریف‌تر و مطمئن‌تر از کاهش ارزش پول رایج نیست. کینز برای دفاع از این گزاره تصریح می‌کند که فرآیند تنزل ارزش پول رایج تمام نیروهای پنهان قانون اقتصادی را در جهت نابودی به کار می‌گیرد و این عمل را به گونه‌ای انجام می‌دهد که حتی یک نفر از میلیون‌ها نفر نیز متوجه آن نمی‌شود. (کینز، ۱۹۲۰، ۲۲۰ به نقل از مومنی، ۱۳۹۷).

تلس[۲] (۲۰۰۴) با معرفی یک متغیر جدید به نام جرم و قراردادن آن در تابع تولید اقتصاد به بررسی سیاست‌های پولی و مالی و اثر آن بر میزان جرم پرداخت. تلس در الگوی نظری خود نشان داد که از طریق برقراری سیاست‌های نادرست کلان (پول و مالی)، متغیر تورّم تحت تأثیر قرار می‌گیرد. وی این گونه سیاست‌ها را سیاست‌های تورّم‌زا خواند و نتیجه آنها را افزایش تورّم و وقوع جرائم و انحرافات اجتماعی دانست. (تلس، ۲۰۰۴ به نقل از مومنی، ۱۳۹۷).

در شرایط تورّمی تولیدکنندگان ممکن است ناگریز به تنزل کیفیت تولید و تقلب در کمیت محصولات خود شوند. این مساله به نوبه خود نوعی احساس بی‌اعتمادی به تولیدکنندگان داخلی ایجاد کرده و فرهنگ اعتماد به خارجیان و ترجیح کالاهای خارجی را پدیدار می‌کند. در شرایط تورّمی و اتخاذ مداوم سیاست‌های تورّم‌زا و در واکنش به سیطره آینده هراسی، اقدام به ذخیره‌سازی‌های بی‌منطق رواج پیدا می‌کند و نابرابری‌های حاصل از آن، مصرف‌گرایی و فخر فروشی بابت مصرف بیشتر را به سمت نوعی قاعده رفتاری می‌کشاند. برخی نظریه‌پردازان به آثار نابرابرساز سیاست‌های تورّم‌زا توجه کرده‌اند. آنها رابطه نابرابری‌های فزاینده با تضعیف عزت نفس افراد، تضعیف احساس تعلق آنها به جامعه، افزایش همزمان روحیه همه چیزخواهی و مسئولیت گریزی داشته و پدیده‌های چشم‌گیر اسراف و اتلاف و چشم و هم‌چشمی مخرب و حاکمیت نفرت و

۱. همان

2. Teles (2004)

الگوی ستیز به جای همدلی را نتیجه این نابرابری‌ها و خصلت نابرابرساز سیاست‌های تورّم‌زا دانسته که شایسته تأمل و مراجعه است. (تروبیکه[1]، ۲۰۰۶، ۲۵۴به نقل از مومنی، ۱۳۹۷).

برونر و استرلی (۱۹۹۸) در مطالعه ای رفتار رشد اقتصادی ۳۱ کشور را قبل و بعد و همچنین در طول شرایط بحران های تورمی بررسی کرده اند.نتایج آنها نشانگر کاهش شدید رشد اقتصادی در طول این بحران ها و بهبود سریع بعد از فرو کش کردن بحران و برگشت نرخ تورم به سطح اولیه هست. رابطه معنا داری بین تورم و رشد اقتصادی مشاهده شود، پایین است. بارو و سالی مارتین (۲۰۰۴) نشان دادند که رشد سرانه، مجموع رشد بهره وری کل عوامل تولید و رشد هر دو سرمایه فیزیکی و انسانی است. براساس این تعریف از رشد، تصور این که چگونه تورم یا هر متغیر سیاستی دیگری در یک الگوی اقتصادسنجی (که شامل مقیاس هایی از سرمایه فیزیکی و انسانی باشد) بر رشد اثر می گذارد، مشکل خواهد بود. فیشر (۱۹۸۱) نشان داد که هزینه رفاهی تورم پیش‌بینی‌شده (مثل افزایش تورم از صفر به ۱۰ درصد) مستقیماً بسیار کوچک و حدود ۰.۳ درصد تولید ناخالص ملی است. اما تأکید کرد که هزینه اصلی تورم از تعامل آن با نهادهای معیوب مثل سیستم مالیاتی بدون شاخص‌سازی، قراردادهای بلندمدت و ایجاد نوسانات قیمت‌های نسبی ناشی می‌شود. نتیجه‌گیری او این بود که صرف تمرکز روی هزینه مستقیم تصویر ناقصی از زیان‌های واقعی تورم ارائه می‌دهد.

در سطح کلان گفته می‌شود که سیاست‌های تورّم‌زا آثار معنی‌داری برهمه متغیرهای کلان اقتصاد ملّی باقی می‌گذارد و از این طریق فضای کلان را به جای ثبات با هرج و مرج و تزلزل روبه‌رو می‌سازد. اما آثار ضد توسعه‌ای اتخاذ مداوم سیاست‌های تورّم‌زا در سطح توسعه اقتصاد به مراتب خسارت بارتر و غیر قابل جبران‌تر از آثار سطح خرد و کلان است. با همان منطقی که اتخاذ هر رویه در کوتاه مدت، آثار دور مدتی دارد که اقتصاددانان توسعه از آن به عنوان "قفل شدگی در تاریخ" یا "وابستگی به مسیر طی شده" یاد می‌کنند. بنابراین گفته می‌شود در سطح توسعه تورّم آثار گسترده اجتماعی فرهنگی و حتی محیط زیستی دارد.این اتفاق نظر وجود دارد که تورم موجب افزایش همه انواع نابرابری‌ها می‌شود و در اثر استمرار روندهای تورّمی، فرهنگ مولّد به شدت متزلزل و سوداگری، دلالی و ترجیح ملاحظات کوتاه مدت به بلند مدت، تبدیل به فرهنگ مسلط در یک جامعه می شود. اما کلید بحث در سطح توسعه پیوند میان استمرار تورم با منافع بخش هایی از ساختار قدرت است بنابراین با اطمینان می توان با جیمز پتراس، نظریه پرداز علوم اجتماعی معاصر توافق داشت، آنجا که می‌گوید، "تورّم بیش از هر چیز یک مسأله سیاسی است". پتراس برای دفاع از دیدگاه خود، چنین استدلال می‌کند که تورّم در اساس محصول سیاستگذاری‌های دولت است. (مومنی، ۱۴۰۱).

مشخصه اصلی تورّم در کشورهای در حال توسعه خصلت ساختاری آن است که درکنار ضعف سیاستگذاری‌های دولت، بیش از هر چیز تحت تأثیر تنگناهای سمت عرضه اقتصاد یا ضعف بنیادهای تولید ملّی قرار دارد.در ادامه برحسب تجربه دهه ۱۳۹۰(۱۳۹۰-۱۳۹۹)، نسبت اصرار بر تداوم سیاست های تورم زا با عملکرد اقتصادی، اجتماعی در آن برهه مورد بررسی قرار می گیرد.

تورّم، تولید و رشد بخش‌های غیر مولّد از منظر آراء اندیشمندان

شاکری(۱۳۹۵)، بیان می‌کند تورّم‌های نامتناسب مجرای تقویت بخش‌های نامولّد است. اگر تورّم حالت متوازن و متناسب داشته باشد و همه عوامل و بخش‌ها را تقریباً به یک نسبت تحت تأثیر قرار می‌دهد هزینه چندانی برجای نمی‌گذارد و توزیع درآمد یا تخصیصی منابع را تغییر نمی‌دهد. وی در ادامه بیان می‌کند که تورّم‌های نامتناسب که عمدتاً نمودی از قدرت قیمت‌گذاری دلخواه و عدم تعادل و توازن بین بخشی و اثرات شوک درمانی (تداوم سیاست‌های تورّم‌زا) و بی‌ثباتی‌ها است و در عین حال انعکاس میدان داری فعالان نامولّد و سوداگران در اقتصاد، موجب خروج تدریجی بخش‌های مولّد از اقتصاد و تقویت و گسترش بخش‌های نامولّد می‌شود.با حضور بخش‌های نامولّد و تداوم آن تشکیل سرمایه، فعالیت‌های حقیقی و کیفی روز به روز با محدودیت بیشتری مواجه می‌شود و تنها راه اصلاح امور، محدود کردن فعالیت‌های نامولّد است. در اقتصاد

1 Thorbecke (2006).

ایران ماهیت رانت از نوع رانت ناپایدار شوپیتری نیست بلکه از سنخ رانت پایدار ائتلاف غالب است و این خود منشأ عدم شفافیت‌ها، فسادها، انحصارگرایی‌هایی است که میان بازی اجتماعی اقتصادی را برای جولان عوامل ناموّلد آماده می‌سازد. ضمن آنکه ساختار حقوق مالکیت ناکار آمد هم عامل رشد فعالیت‌های ناموّلد است. شاکری در ادامه این طور بیان می‌کند که نقش تورّم‌های بالا و نامتناسب در رشد فعالیت‌های ناموّلد خاص است، زیرا وقتی تورّم مستمر و بالا باشد و با انتظارات بی‌ثبات هم همراه باشد، انباره کالاها و دارایی‌ها در معرض افزایش قیمت قرار می‌گیرند و برای عوامل اقتصادی داشتن کالا و دارایی و خرید آنها به منظور کسب سود از کسب و کارهای موّلد خراب‌تر می‌شوند. لذا برآورد ما این است که اجرای برنامه‌های بدون بستر و ناممکن به اصطلاح توسعه در گسترش فعالیت‌های ناموّلد مؤثر بوده است. اساساً هزینه اصلاحات ناموفق از جمله شوک درمانی تا حد زیادی در بهره‌مندی و گستش بخش ناموّلد انعکاس می‌یابد (شاکری،۱۳۹۵).

توماس پیکتی (۲۰۱۳ ترجمه ۱۴۰۱) بیان می‌کند تأثیر اصلی و عمده سیاست‌های تورّم‌زا، کاهش بازده متوسط سرمایه نیست، بلکه توزیع مجددّ آن است. توزیع بازده سرمایه را در بخش‌های موّلد به نفع بخش‌های غیرموّلد می‌کاهد. اگرچه آثار تورّم پیچیده و چند بعدی است. همه شواهد و قرائن حاکی از این است که این توزیع مجدد ناشی از تورّم بیشتر به سود ناموّلدها و دارندگان ثروت‌های حاصل از رانت و وجوه نابرابری در سطح اقتصاد و جامعه است. بی‌تردید یکی از آثار تداوم سیاست‌های تورّم‌زا در کشورهای در حال توسعه این است که میانگین بازده خالص سرمایه را اندکی کاهش می‌دهد زیرا همه را ودار می‌سازد توجه بیشتری به امر مدیریت سرمایه‌گذای خود داشته باشند. پیکتی این طور ادامه می‌دهد اگر هدف اجتناب از بازگشت به یک جامعه رانت خوار و به‌طور کلی‌تر کاهش نابرابری‌ها در ثروت باشد. این اهمیت دارد که درک کنیم که تورّم امروز و تداوم آن یک افزار ضد تولیدی و ضد موّلدها است. وی بیان می‌کند سرمایه‌گذاری در آموزش و ارتقاء فناوری تولید تحت عنوان تولید فناورانه مهم‌ترین عامل کاهش تورّم و نابرابری حاصل از تورّم است. پیکتی معتقد است با پیشرفت منطق‌گرایی در فناوری و ارتقاء سرمایه انسانی بر سرمایه مالی، نهایتاً نابرابری حاصل از تورّم کاهش خواهد یافت.

آنچه از جمع‌بندی صحبت‌های پیکتی می‌شود دریافت کرد این است که تولید فناورانه یک راهبرد کلان و تأثیرگذار جهت کاهش تورّم و نابرابری حاصل از تورّم است. ضمن اینکه وی دو مسیر را مهم‌ترین کانال اثرگذاری تورّم بر سطح اقتصاد و بخش‌های موّلد می‌داند. مسیر اول این که تورّم باعث توزیع مجدد سرمایه به سمت غیر موّلدها می‌شود و مسیر دوم این است که تورّم بازدهی سرمایه در بخش‌های غیر موّلد را زیادتر می‌کند و این طور است که بخش‌های موّلد و فعالیت‌های آنها برای بازیگران اقتصادی جذاب‌تر جلوه می‌کند. در نهایت آنچه را شاهد خواهیم بود خروج موّلدها از اقتصاد و گسترش هر چه بیشتر بخش‌های غیر موّلد در عرصه اقتصاد است.

شکل ۲. مدل مفهومی کانال اثرگذاری تورّم بر سطح اقتصاد و بخش‌های موّلد



منبع: یافته های پژوهش

تولید صنعتی و فناورانه به مثابه یک نظام حیات جمعی و سرنوشت بخش‌های موّلد

برای آشنایی عمیق با نگاه به تولید به مثابه نظام حیات جمعی کافی است به نکته‌های بدیع و حیرت انگیز و تاریخ ساز که فردریک لیست در کتاب اقتصاد ملی و اقتصاد جهانی، تعارض‌ها و تجانس‌ها (۱۹۸۳ ترجمه ۱۳۷۸) مطرح کرده است توجه شود. در آنجا فردریک لیست خطاب به رهبران وقت آلمان می‌گوید که اگر شما می‌خواهید فرهنگ اعتلا یافته و با کیفیت داشته باشید، باید به تولید فناورانه به مثابه یک نظام حیات جمعی نگاه شود و بنیه تولیدی ارتقاء یابد. بعد توضیح می‌دهد که حتی اگر خواهان جنگ افروزی هستید در عصر صنعتی و پس از آن، هیچ عنصری به اندازه بنیه تولیدی روی قدرت جنگاوری یک کشور اثرگذار نیست. پس بنابراین چه از نظر فرهنگی و ظهور هنجارهای عالی جمعی و چه از نظر امنیت ملّی هیچ عنصری به اندازه بنیه تولیدی و تولید فناورانه سرنوشت ساز نیست. (شاکری، ۱۳۹۵، ۵۶).

سیر توسعه یافتگی یک فرآیند پویا و بالنده است که در آن مبانی علمی و فنی تولید و نهادینه شدن و درون‌زا شدن آن موجب فعال شدن ارتباط تعامل برون‌زای بخش‌ها، افزایش تولید و گسترش ظرفیت‌های تولیدی می‌شود. تمایز رشد و توسعه هم در همین است. زیرا رشد با کشف منابع طبیعی و خام و استخراج آنها و کار بست بیشتر آنها حاصل می‌شود اما توسعه با پیشرفت مبانی علمی و فنی تولید فناورانه و ارتقاء کیفیت تولید و بهره‌وری همراه است. ما چون زندگی اجتماعی شبه صنعتی خود را بر تفکر توسعه مبتنی نکرده‌ایم مدام دچار افراط و تفریط هستیم. لذا علاوه بر اینکه فضای رایج در اقتصاد، فضای دلالی، رانتی و ناموّلد است و هزینه فرصت منابع برای فعالیت‌های موّلد بسیار بالا است، تسلّط عایدات سرمایه‌ای و جریان درآمد سرمایه‌ای و درآمدهای بادآورده فعالیت‌های ناموّلد چنان فضایی در اقتصاد ایجاد کرده که حتی تولیدکنندگان هم در پی خلاقیت، نوآوری و رقابت پذیری نیستند و بیشتر به دنبال این هستند که وقتی نرخ ارزگران شد دارایی سرمایه‌ای و حقیقی خود را تجدید ارزیابی کنند و از محل عایدات سرمایه‌ای آن به خوشگذرانی بپردازند، یا از دام، زمین و امتیازات تولیدی خود در فعالیت‌های سوداگرانه استفاده کنند. نه به دنبال تحقیق و توسعه‌اند، نه رقابت‌پذیری برایشان مهم است و نه به مقیاس توجه دارند، به عبارت دیگر در فضای بی‌ثباتی، شوک درمانی، رواج عایدات سرمایه‌ای، چند برابر شدن قیمت زمین و مسکن طی مدت کوتاه، تحقیق و توسعه، پیشرفت فناورانه، رقابت پذیری و رشد مبتنی بر فناوری موضوعیت خود را از دست می‌دهد. در این شرایط است که فضای سوداگرانه و فرهنگ ضد تولید صنعتی بر ذهن و فکر عوامل اقتصادی مسلط می‌شود و مانع اهتمام و توجه به تولید حقیقی و فناورانه و ارزش‌افزا می‌شود و این بزرگترین مانع بر سر راه تولید حقیقی و فناورانه است. (شاکری، ۱۳۹۵، ۵۶).

ثمره این رویه، رواج اطلاعات نامتقارن، انتخاب‌های نامناسب، مخاطرات اخلاقی، سواری مجانی، بی‌اعتنایی به محیط زیست و بی‌توجهی به قواعد بازی اجتماعی شده است.

از این بحث می توان اینطور نتیجه گرفت که تولید فناورانه به مثابه یک نظام حیات جمعی بر سرنوشت بخش‌های موّلد و میزان تورّم و تداوم آن در سطح اقتصاد مؤثر است.

تولید فناورانه، ایران و پاشنه آشیل توسعه

یکی از ویژگی‌های بازار اقتصاد ایران رواج فعالیت‌های ناموّلد است که مانع اصلی دستیابی به اهداف برنامه‌های توسعه در کشور است و بدون پرداختن به نقش آنها، اصلاحات اقتصادی و اصلاحات قیمت‌ها راه به جایی نمی‌برد. حضور و رواج این فعالیت‌ها در اقتصاد طوری است که می‌تواند بی‌ثباتی‌های محدود را به بحران تبدیل کند و جای شگفتی است که در تحلیل‌های رایج بسیار به آن کم پرداخته می‌شود. حامیان سطحی بازار بی‌توجه به نقش مؤثر فعالیت‌های ناموّلد به‌طور مکّرر سیاستگذاران را به شوک درمانی دعوت می‌کنند و وقتی این تحت عنوان اجازه عملکرد آزادانه دادن به نیروهای بازار به خاطر حضور فعالیت‌های ناموّلد و عوامل دیگر نتیجه عکس داد به روش مغالطه آمیز می‌گویند ما آنچه توصیه کرده بودیم اجرا شد هر برنامه‌ای که تحت عنوان اصلاحات (که عمدتاً اصلاحات قیمتی است و نه چیز دیگر) به مرحله اجرا گذاشته

می‌شود. بخش ناموّلد وارد کارزار شده و شبیخون می‌زند و در این مرحله حساس و گذار که اقتصاد نیاز به ثبات دارد هزاران میلیارد تومان از ناحیه پرش قیمت‌ها و قیمت‌گذاری دلخواه و سو استفاده از تغییر شرایط، از جامعه، مردم و دولت تصاحب می‌کنند و به جای بهبود موجب تعمیق عدم تعادل‌های قبلی می‌شوند. حضور بخش‌های ناموّلد موجب مزاحمت عوامل موّلد می‌شود و اساساً استمرار حضور و بهره‌مندی عوامل فعال در فعالیت‌های ناموّلد با دست‌اندازی به درآمدهای ایجاد شده توسط عوامل موّلد همراه است. این عامل سبب سلب اعتماد مردم از یگدیگر، تضعیف تعامل و انعطاف در روابط اجتماعی و رواج مقابله به مثل و انتقام می‌شود. لذا از وزن می‌کاهد، از کیفیت می‌کاهد، امنیت بهداشتی را نادیده می‌گیرد و قاعده و قانون را زیر پا می‌گذارد تا به درآمد مورد نظر خود دست یابد. چون فضا، فضای بی‌ثباتی، جنگ و گریز و از دست هم چنگ‌زدن است، نه فضای ثبات، آرامش، تفاهم و همکاری‌های مبتنی بر اعتماد. به عبارت دیگر با اتخاذ سیاست‌های تورم‌زا و تداوم آن اجازه رواج فعالیت‌های ناموّلد داده شده است که این امر به تضعیف و یا حتی انهدام سرمایه‌های اجتماعی منجر می‌شود. مسلماً در چنین وضعیتی ارتقاء کیفیت، تحقیق و توسعه، نوآوری‌های سازمانی و مدیریتی موضوعیت خود را از دست می‌دهند. (شاکری، ۱۳۹۵، ۲۱۲-۲۱۴).یکی دیگر از ویژگی ها بارز نظام تصمیم گیری در تخصیص منابع در حیطه تصمیم گیری ایران بحث عدم هدفگذاری انتخابی یا گزینش‌گری[1] در صنایع است.مسأله اساسی در اقتصاد ایران این است که سیاستگذاران و دست‌اندرکاران صنعت و تصمیم‌گیری به توسعه صنعتی نه به عنوان یک مرحله‌ای از توسعه بلکه به عنوان توسعه یک بخش نگاه می‌کنند و این دیدگاه غلط سرآغاز ضعف در بنیه تولیدی صنعتی و فناورانه در اقتصاد ایران است. متغیری که نقش کلیدی در ساختار اقتصاد بازی می‌کند.

مایکل پورتر در کتاب مزیت رقابتی ملل تجارب کشورهای مختلف و تفاوت آنها را در عرصه بازار جهانی چه به لحاظ عملکردی و چه به لحاظ سیاستگذاری مورد تحلیل قرار می‌دهد. وی علت موفقیت برخی کشورها را در عرصه رقابت جهانی تمرکز بر توسعه صنایع خاص (خوشه‌های خاص) می‌داند. در ادبیات صنعتی این سیاست به نام هدف‌گیری انتخابی شناخته می‌شود. یعنی اینکه کشورها بر اساس شرایط بین‌المللی و نیز امکانات داخلی، برای حضور در بازارهای بین‌المللی باید بر صنایعی خاص متمرکز و آنها را هدف‌گیری نمایند. (پورتر، ۱۹۹۰ ترجمه ۱۳۹۴).

در واقع حضور در یک فرهنگ ناموّلد غالب و عدم تطابق‌دهی خود با واقعیت‌های یک زندگی اجتماعی صنعتی در کنار مجموعه‌ای از اتخاذ سیاست‌های تورّم‌زا و حضور یک بخش ناموّلد قوی و ضعف در هدف‌گیری انتخابی و عدم گزینش‌گری انتخابی در تولیدات و صنایع، مجموعه عواملی هستند که عدم شکل گیری و قوام تولید فناورانه را در اقتصاد ایران توضیح می‌دهند و این واقعیت اقتصاد ایران به هیچ وجه به مفهوم تحقق تولید فناورانه در سطح صنعت نزدیک نمی‌باشد.مساله اصلی آن است که در چنین مناسباتی بخش اعظم ارزش های خلق شده نصیب کسانی می شود که انگیزه ای برای انباشت سرمایه و سرمایه گذاری مولد ندارند.

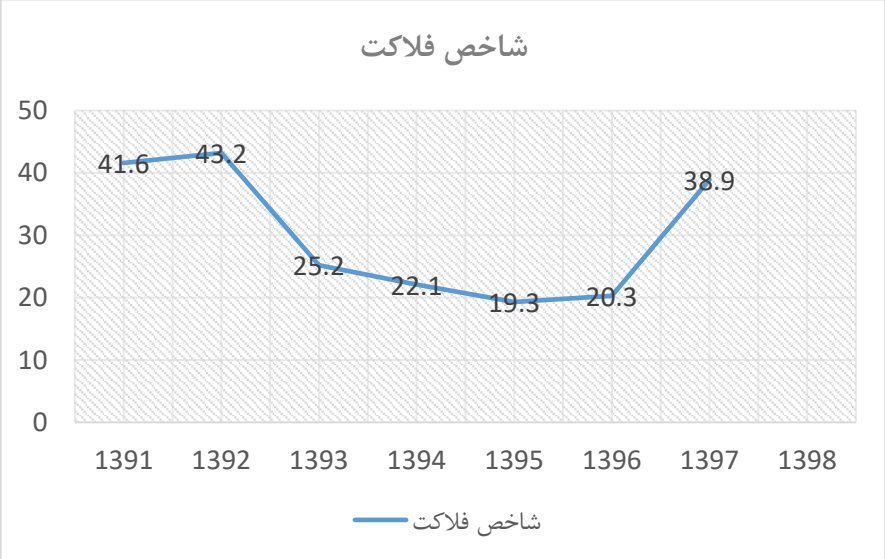
یافته ها

اقتصاد ایران در دهه ۱۳۹۰ چالش های بسیاری را تجربه کرده است.تمام خطاها و غفلت هایی که تا ۱۳۹۰ در عرصه اقتصاد و سیاستگذاری انجام شده یک طرف و غفلت هایی که در این دهه صورت گرفته است در سوی دیگر،سبب گشته است که به دهه ۱۳۹۰ به مثابه یک آئینه عبرت نگاه شود.در دهه ۱۳۹۰کشور با شوک های گسترده تحریمی مواجه بوده است که این شوک ها به دفعاتی که رخ داده است از یک طرف دسترسی کشور را به منابع ارزی با محدودیت های جدی رو به رو کرده است و از طرف دیگر برای تامین نیازهای وارداتی کشور هزینه های قابل اعتنایی را به هزینه های سنتی تامین کالا و خدمات اضافه کرده است و نهایتا به اعتبار تشدید تنش در روابط اقتصای و سیاسی ایران با دنیای خارج عنصر انتظارات تورمی را را تحریک کرده است. مساله حیاتی ای که برای نظام تصمیم گیری کشور ضروری است دستیابی به یک فهم

1. Selective Targeting

نظری قابل دفاع از کمیت و کیفیت آثار این پدیده بر عملکرد اقتصادی دهه ۱۳۹۰ است. حال باید دانست تحریم را علت بروز گرفتاری می دانیم یا معلول اقدامات نسنجیده و سیاست گذاری های بی کیفیت که به طور هم زمان حیطه اقتصادی و اجتماعی را تحت تاثیر قرار داده است. واقعیت این است که سیاست های نابخردانه و تورم زا آسیب پذیری های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی ایران را به شدت افزایش داده است و تحریم ها بیش از آنکه عات بروز مشکلات باشند افشاکننده شکنندگی ناشی از سیاست های نادرست بوده اند.این تحریم ها نشان داده اند میزان آسیب پذیری اقتصاد اجتماعی چقدر بیشتر شده است و واکنش این رخداد به ویژه در حیطه تولید صنعتی ایران به عریان ترین شکل این شکنندگی را نشان می دهد. درواقع عملکرد دهه ۱۳۹۰ در عرصه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی علت نامگذاری این دهه به دهه از دست رفته می باشد. راهی که پیش روی ما است این می باشد که به این دهه به عنوان آئینه عبرت نگاه شود و اقتصاد را از دور باطل تورم و افول تولید صنعتی خارج نمائیم و یا اینکه روندهای گذشته را ادامه دهیم و با سرعت بیشتر به سمت اضمحلال حرکت کنیم. در این دهه بالغ بر ۷۰۰ میلیارد دلار به اقتصاد ایران تزریق شده است اما برآیند رشد اقتصادی در این ۱۰ سال صفر بوده است ضمن اینکه درآمد سرانه اقتصاد ایران در فاصله آغاز تا پایان این دهه ۳۴٪ سقوط نموده و رابطه مبادله که منعکس کننده جایگاه اقتصاد جهانی و توان رقابت ملی اقتصاد است نیز ۳۴٪ سقوط را تجربه کرده است.[1]در کنار عدم رشد اقتصادی در این دهه طبق گزارش مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس درآمد سرانه خانوار طی این دهه بیش از یک سوم کاهش داشته است و شاخص فلاکت که مجموعه نرخ بیکاری و تورم است طی این دهه (از ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۸) افزایش چشمگیری را تجربه نموده است و از ۲۵.۲ به ۴۵.۴ رسیده است. نمودار زیر گویای این مطلب و نشان دهنده افت شدید وضعیت معیشتی مردم و سقوط طبقه درآمدی متوسط جامعه است:

نمودار ۱. شاخص فلاکت طی سال های ۱۳۹۸-۱۳۹۱.

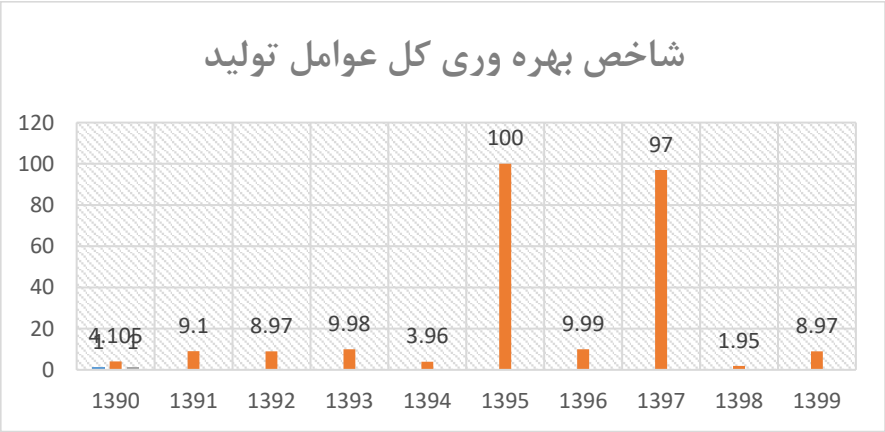


در این جا شاخص بهره وری عوامل تولید نشان دهنده این بحث است که عوامل اقتصادی در طول زمان چقدر در بهره گیری کاراتر منابع موفق بوده بوده اند، به تعبیر دیگر شاخص بهره وری به نوعی همه تحولات کیفی را که در پی توسعه صنعتی و جهش تولید باید رخ دهد اندازه می کند.سقوط این شاخص در دهه از دست رفته اقتصاد بیانگر این مطلب می باشد

1. https://srtc.ac.ir

که عرصه سیاستگذاری موفق عمل ننموده است (گزارش مرکز پژوهش های مجلس، ۱۴۰۱)، و علی رغم تمام هزینه های صورت گرفته تولید کاهش یافته است.نمودار ذیل گویای این مطلب است:

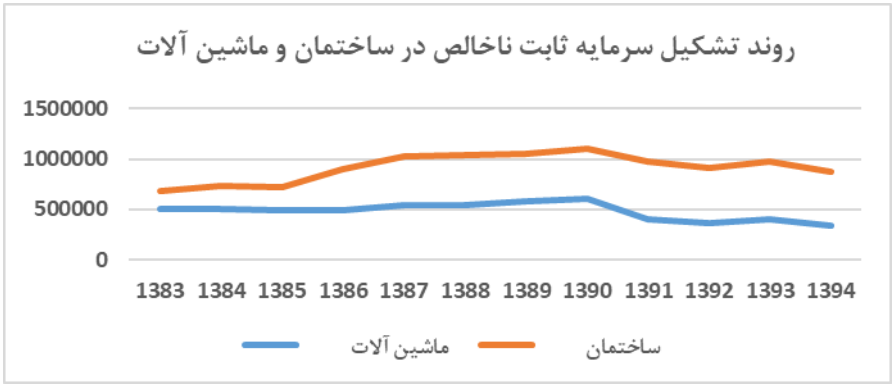
نمودار ۲. شاخص بهره وری کل عوامل تولید طی سالهای ۱۳۹۹-۱۳۹۰



منبع: مرکز آمار ایران

در ادامه مشاهده خواهد شد که با رشد بخش‌های ناموّلد و حضور آنها در سطح اقتصاد طی دهه از دست رفته، روند تشکیل سرمایه و فعالیت‌های حقیقی تولید با افت قابل توجهی روبه‌رو شده است.

نمودار ۳. روند تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در ساختمان و ماشین آلات طی سالهای ۱۳۹٤-۱۳۸۳



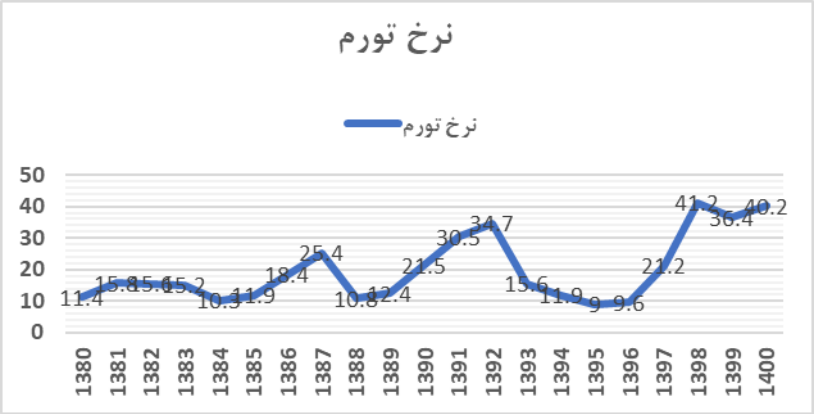
منبع: بانک مرکزی ج.ا.ا

بررسی وضعیت تشکیل سرمایه و بهره وری کافی است تا مشخص شود علی رغم هزینه های گزافی که صرف حمایت از تولید، رونق تولید و جهش تولید در دهه از دست رفته شده است تولید تغییری نکرده است چه بسا شاهد افت قابل توجه آن در دهه از دست رفته نیز بوده ایم(گزارش مرکز پژوهش های مجلس، ۱۴۰۱).به تعبیر دیگر روند توسعه تولید صنعتی در دهه ۱۳۹۰ با چالش جدی مواجه بوده است. به قاعده آنچه گفته شد این کارنامه نشان دهنده این است که چرا می گوییم تولید صنعتی را به مثابه یک نظام حیات جمعی باید نگاه کرد،یعنی اینکه به موازات افول تولید صنعتی همه ابعاد حیات جمعی دچار تهدید شده است.

روند نرخ تورّم و نابرابری را در دوره مورد مطالعه این پژوهش با تاکید بر اینکه که با فزاینده شدن روند نرخ تورّم، نابرابری[۱] در سطح جامعه و اقتصاد شدت گرفته است نشان می دهند.

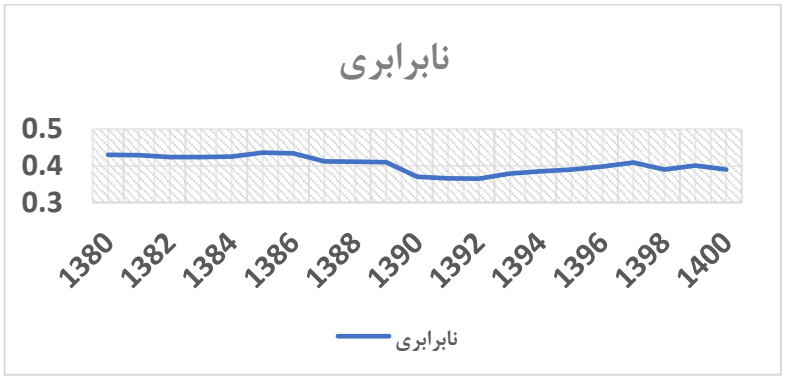
۱. نماینده متغیر نابرابری در این نمودار ضریب جینی می باشد.

نمودار ٤. روند نرخ تورّم در اقتصاد ایران طی سالها ۱۴۰۰-۱۳۹۰



منبع: بانک مرکزی ج.ا.ا

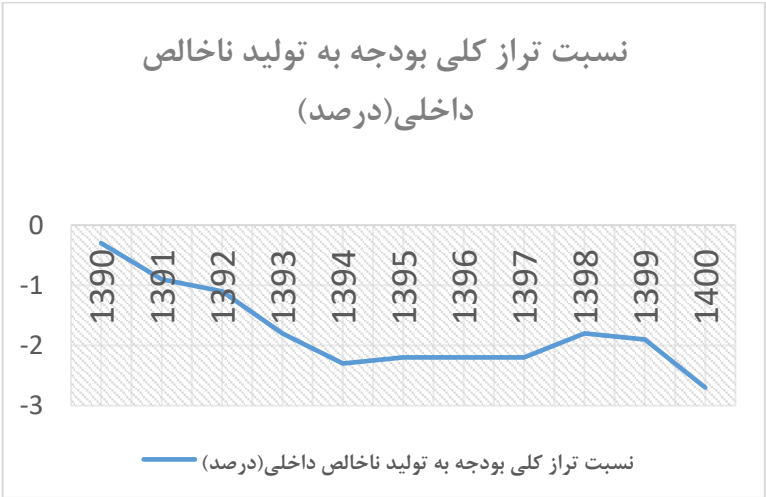
نمودار ٥. روند نابرابری در اقتصاد ایران طی سالهای ۱۴۰۰-۱۳۹۰



منبع: مرکز آمار ایران

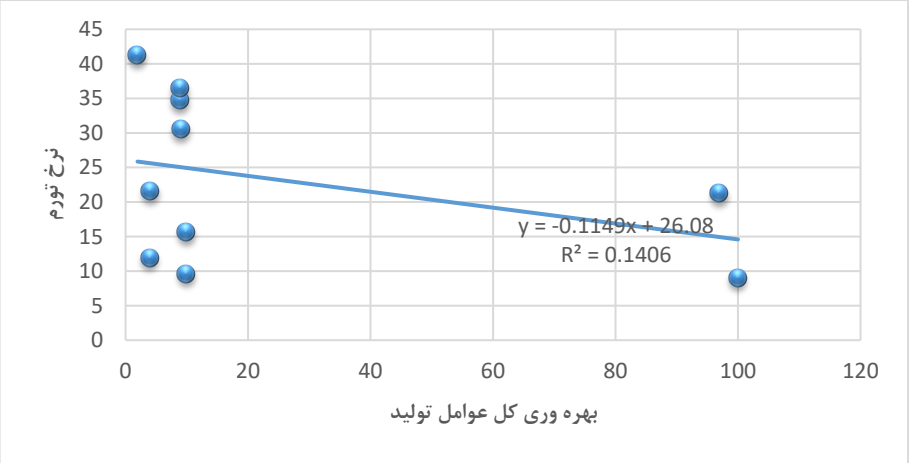
در ادامه بررسی عملکرد دهه از دست رفته حاکی از آن است که کسری بودجه افزایشی به اندازه فاصله از ۲۸ هزار میلیارد تومان به ۱۴۷هزار میلیارد تومان و رشد ۲۱ درصدی را تجربه نموده است.نمودار ذیل حاکی از این مساله می باشد:

نمودار ٦. نسبت تراز کلی بودجه به تولید ناخالص داخلی(درصد)



در ادامه ضریب همبستگی پیرسون محاسبه‌شده بین نرخ تورم و بهره‌وری کل عوامل تولید در اقتصاد ایران طی دهه ۱۳۹۰ محاسبه شده که برابر با منفی ۰.۳۷۹ است که نشان‌دهنده وجود رابطه منفی و معکوس با شدت متوسط بین دو متغیر می‌باشد. این بدان معناست که با افزایش نرخ تورم، بهره‌وری کاهش یافته و برعکس. ضریب تعیین حاصل ($R^2 = 0.1406$) بیانگر آن است که حدود ۱۴ درصد از تغییرات بهره‌وری توسط تغییرات نرخ تورم قابل توضیح است و مابقی به عواملی دیگر نظیر تحریم‌ها، مدیریت، فناوری و کیفیت نهادی مربوط می‌شود. بنابراین تورم به عنوان یکی از عوامل مهم تخریب‌کننده بهره‌وری در اقتصاد ایران شناسایی می شود، هرچند این همبستگی به معنای علیت قطعی نبوده و نیاز به مطالعات تکمیلی با روش‌های اقتصادسنجی پیشرفته‌تر دارد.

نمودار ۷. بهره وری کل عوامل تولید



جدول۲. مکانیزم اثرگذاری تورم بر بهره وری کل عوامل تولید با توجه به ضریب همبستگی پیرسون

تطابق با یافته (-0.379)	مکانیسم اثرگذاری	کانال انتقال
✓	تورم بالا ← عدم اطمینان←کاهش سرمایه‌گذاری در فناوری و تجهیزات ← کاهش TFP	سرمایه‌گذاری
✓	تورم ← سوداگری و فعالیت‌های غیرمولد ← خروج منابع از بخش تولید ←کاهش بهره‌وری	تخصیص منابع
✓	تورم مزمن ← تمرکز مدیریت بر بقا و مدیریت نقدینگی به جای بهبود بهره‌وری	کارایی مدیریتی

منبع: یافته پژوهش

در واقع ضریب منفی ۰.۳۷۹ نشان می‌دهد که هر سه کانال فوق در اقتصاد ایران فعال بوده‌اند اما شدت آن‌ها در سطح متوسط قرار دارد.

درنهایت می توان اینطور نتیجه گرفت که در این مسیر طی دهه از دست رفته، ما دو خطای بزرگ انجام داده ایم.خطای اول این است که در عرصه سیاستگذاری کنترل تورم، مبنای قاعده گذاری ها را رویکردهای کلیشه ای قرار داده ایم و با تقلید و ترجمه آثار فریدمن بر طبل نگاه تورم به مثابه یک امر کاملا پولی نواخته ایم. فریدمن و کینز درحالی تمرکز خود را بر وجه پولی و مالی می گذارند که در کشوری می زیسته اند که بالغ بر ۱۳۰ سال از مرحله تولید انبوه عبور کرده است.در صورتی که تورم در کشورهای درحال توسعه و رانتی عمدتا و اساسا ساختاری است و عمدتا برتنگناهای طرف عرضه اقتصاد می باشدو تا زمانی که راه حلی برای این مساله نیابیم ثبات را شاهد نخواهیم بود.خطای دوم از جنبه منفعتی در کادری که توماس پیکتی روایت نموده است این میباشد که ترتیبات نهادی ما بیشتر مشوق فعالیت های معطوف به رانت،ربا و سوداگری

و فعالیت های غیرمولد بوده و به آنها بیشتر پاداش داده شده است.حال پیشنهاد ما این است که این دو خطای راهبردی در عرصه نظر و عمل بر پایه یک برنامه بلند مدت تولید محور برطرف گردد.

می توان گفت که هم فهم مدیریت اقتصادی ما از تورم ایراد دارد و هم اینکه استمرار این وضعیت که برای کشور و مردم و آینده اقتصاد ایران خسارت های بزرگی در پی دارد با منافع بخش هایی از ساختار قدرت همراستایی دارد.با توجه به این ملاحظه ها به وضوح مشخص می شود که هم نگاه تئوریک ما به عوامل شکل دهنده تورم با مشکل و محدودیت هایی رو به رو است و هم اینکه باید تاملات اقتصاد سیاسی وسیع تری برای بر ملاکردن گروه های ذینفع و بازنده این مناسبات در دستور کار قرار بگیرد.

نتیجه‌گیری

این پژوهش به دنبال پاسخ به سئوال اصلی این تحقیق، حضور یک فرهنگ نامولّد غالب، عدم تطابق‌سیاست های تورم زا با نیازها و واقعیت‌های یک زندگی اجتماعی صنعتی، حضور یک بخش نامولّد قوی و عدم هدفگذاری انتخابی در صنعت و شاخه‌های صنعتی را عوامل تشدیدکننده آثار سیاست‌های تورّم‌زا بر بخش‌های مولّد می‌داند.

در بحث ادبیات نظری این پژوهش ابتدا به این سئوال پاسخ داده‌ایم که چرا اقتصاددانان نسبت به متغیر تورّم حساسیت دارند؟ در طی این پژوهش به این سوال این طور پاسخ داده شده است که یکی از بزرگترین و مخرب‌ترین آثار تورم و سیاست‌های تورّم‌زا کوچک شدن و سقوط طبقه متوسط درآمدی است. کوچک شدن طبقه میانی درآمدی علاوه بر گسترش فقر، تداوم رشد اقتصادی را به مخاطره می‌اندازد، چرا که یک طبقه متوسط بزرگتر به معنی یک منبع بزرگتر برای تقاضاهای ثابت است. است. کنیز اقتصاد شناس بزرگ در این زمینه اینطور می‌گوید که برای واژگون کردن اساس یک جامعه هیچ وسیله‌ای ظریف‌تر و مطمئن‌تر از کاهش ارزش پول رایج نیست. در سطح کلان گفته می شود که سیاست‌های تورّم زا آثار معنی‌داری بر همه متغیرهای مکان اقتصاد ملّی باقی می‌گذارد و از این طرق فضای کلان را به جای ثبات با هرج و مرج و تزلزل روبه‌رو می‌سازد. اما آثار ضد توسعه‌ای اتخاذ مداوم سیاست‌های تورّم‌زا در سطح توسعه اقتصاد به مراتب خسارت‌بارتر و غیر قابل جبران‌تر از آثار سطح فرد و کلان است. در سطح توسعه تورّم موجب افزایش همه نابرابری‌ها می‌شود و در اثر استمرار روندهای تورّمی، فرهنگ مولّد به شدت متزلزل، سواگری، دلالی و ترجیح ملاحظات کوتاه مدت به بلند مدت تبدیل به فرهنگ مسلط در یک جامعه می‌شود. در طی این پژوهش در بحث مبانی نظری تولید و تورّم نیز ملاحظه گردید چگونه تورّم‌های نامتناسب یک مجرای مهم تقویت بخش‌های نامولّد است.

در ادامه این پژوهش در ارتباط با ایران و پاشنه آشیل توسعه اینطور ادامه داده شده است که حضور در یک فرهنگ نامولّد غالب و عدم تطابق‌دهی خود با واقعیت‌های یک زندگی اجتماعی صنعتی در کنار مجموعه‌ای از اتخاذ سیاست‌های تورّم‌زا و ضعف در هدف‌گیری انتخابی و عدم گزینش‌گری انتخابی در تولیدات و صنایع، مجموعه عواملی هستند که عدم وجود تولید فناورانه را در اقتصاد ایران توضیح می‌دهند و این واقعیت اقتصاد ایران به هیچ وجه به مفهوم تحقق تولید فناورانه در سطح صنعت نزدیک نمی‌باشد.کلید بحث در این‌جا است که باید این بلوغ فکری حاصل شود که فعالیت‌های مولّد به صورت ابتدا به ساکن به واسطه درگیر بودن با سه گروه هزینه (هزینه‌های سوخت شده، هزینه‌های ناشی از محدود شدن دارایی و هزینه‌های مبادله)، که هر کدام قلمرو وسیعی از گونه‌های متفاوت هزینه ها را شامل می‌شوند قادر به رقابت با فعالیت‌های غیر مولّد نیستند چرا که آنها اساساً این هزینه‌ها را ندارند و یا در ابعادی که فعالیت‌های مولّد با این هزینه‌های سه گانه روبه‌رو هستند، درگیر چنین هزینه‌هایی نیستند.

مهارتورّم و ارتقاء بنیه تولیدی و بهبود شاخص‌های بهره‌وری و رابطه مبادله جز با مهار شدید هزینه فرصت مفت خوارگی و مبارزه مبتنی بر برنامه پیشگیرانه با فساد امکان‌پذیر نیست و هر جامعه‌ای که بقا و بالندگی و عدالت پایدار می‌خواهد حتماًباید از سیاست‌های تورّم‌زا اجتناب و یک برنامه حمایت توسعه‌گرا و اعتلا بخش برای تولید در دستور کار قرار دهد. البته این راه‌حل مطرح شده یک راه‌حل کلّی و بلند مدت برای مهار تورّم است. در کنار این برنامه جامع تولید محور اتخاذ **راه‌حل‌های جزئی‌تر و کوتاه مدت‌تر نیز ضروری** است. از جمله این راه‌حل‌ها می‌توان به پرهیز از شوک درمانی و عدم دستکاری قیمت‌های کلیدی، که بستر رانت، فساد، وابستگی و نابرابری است، اصلاح نظام مالیات‌ستانی از طریق تمرکز بر مالیات‌ستانی تصاعدی از فعالیت های

غیرمولّد و طراحی نظام مالیات بر مجموع عایدی افراد، پرهیز از سفله پروری و اتخاذ همراه با اولویت سیاست‌های مشوق اشتغال مولّد، تنگ کردن عرصه بر نامولّدها و ثبات در قوانین و مقررات که در نهایت اعتماد عمومی نسبت به نظام تصمیم‌گیری را در برخواهد داشت، انسداد زمینه های انفعالی پولی، اهتمام به محدود کردن جنبه های فعال پول، شفافیت کارکرد نظام بانکی، تقویت فرهنگ کار و ارتقا بهره وری، اجتناب از تغییرات بدون مقدمه قیمت های کلیدی و نسبی، اعمال نظارت و کنترل در امور قیمت گذاری در موراد وجود قدرت قیمت گذاری دلخواه، اشاره کرد.

۸.پیشنهادات برای پژوهش های آتی

پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌های آتی با انجام مطالعات تطبیقی بین‌المللی، تجربه کشورهای موفق در گذار از اقتصاد رانتی به اقتصاد تولیدمحور نظیر کره جنوبی و ترکیه را مورد بررسی قرار دهند. همچنین طراحی و اعتبارسنجی شاخص‌های کمی برای سنجش «فرهنگ نامولد غالب» نظیر نسبت حجم فعالیت‌های سوداگرانه و واسطه‌گری به تولید ناخالص داخلی، می‌تواند به درک دقیق‌تری از نقش این عامل در تشدید تورم منجر شود. علاوه بر این، استفاده از مدلسازی پویایی سیستم برای شبیه‌سازی روابط علی میان سیاست‌های تورم‌زا، قدرت بخش نامولد و شاخص‌هایی مانند فلاکت، درآمد سرانه و بهره‌وری، به عنوان یک اولویت تحقیقاتی جدی پیشنهاد می‌گردد.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

نویسندگان به نحو مساوی در نگارش مقاله همکاری داشتند.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافعی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسندگان این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می شود.

منابع

اسدپور، احمدعلی. (۱۳۹۹). اثر باز بودن، رابطه مبادله و سرمایه انسانی بر بهره‌وری کل عوامل تولید در ایران. *پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، ۱۰(۴۰)، ۱۲۲-۱۰۹. https://doi.org/10.30473/egdr.2019.47618.5291

بهمنی، پرویز و همکاران. (۱۴۰۴). تحلیل اثر تحریم‌های اقتصادی بر کارایی تولید محصولات صنعتی در ایران، *اقتصاد و الگو ساز*، دوره ۱۶، شماره ۶۲، صص ۷۰-۳۵. https://doi.org/10.48308/jem.2026.241982.2009

پروین، سهیلا. (۱۳۹۴). رشد اقتصادی و طبقه متوسط، پژوهشنامه اقتصادی، سال ۱۵، شماره ۵۶، صص ۱-۴۲.

پیکتی، توماس. (۱۴۰۱). سرمایه در سده بیست و یکم، ترجمه ناصر زرافشان، انتشارات میلادی: ۲۰۱۳، چاپ چهارم، انتشارات نگاه، تهران.

پورتر، مایکل. (۱۳۹۴). مزیت رقابتی ملل، ترجمه جهانگیر مجیدی، انتشارات میلادی: ۱۹۹۰، انتشارات رسا، تهران.

خدادادی، فریده. (۱۴۰۴). تحلیل مقایسه ای اثرات متغیرهای صنعتی و متغیرهای کلان اقتصادی بر عملکرد بخش صنعت ایران: رویکرد VAR، *پژوهشنامه اقتصاد کلان*، سال بیستم، شماره ۴۷، صص ۱۰۶-۸۳. https://doi.org/10.22080/mrl.2025.28611.2158

خالدی، کوهسار و فهیمی فرد، محمد (۱۴۰۴) بررسی آثار تورم تولید و مصرف بر سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی ایران با استفاده رهیافت NARDL، *سیاست گذاری اقتصادی*، دوره ۷، شماره ۳۴، صص ۱۵۵-۱۱۷. https://doi.org/10.22034/epj.2025.20921.2536

زورکی، شهرام و همکاران. (۱۴۰۳). بهره‌وری کل عوامل تولید و تحلیل اثر ابزارهای سیاست مالی دولت، *تحلیل های اقتصادی توسعه ایران*، دوره ۱۰، شماره ۱، پیاپی ۲۵، صص ۲۰۶-۱۷۷. https://doi.org/10.22051/ieda.2024.44992.1371

شاکری، عباس. (۱۳۸۷). نظریه ها و سیاست های اقتصاد کلان، چاپ اول، انتشارات پارس نویسا.

شاکری، عباس. (۱۳۹۵). مقدمه ای بر اقتصاد ایران، چاپ اول، انتشارات رافع، تهران.

گزارش اقتصادی معاونت راهبردی و برنامه ریزی رییس جمهور(۱۳۸۸).

لیست، فردریک. (۱۳۷۸). اقتصاد ملی و اقتصاد جهانی، ترجمه عزیز کیاوند، انتشارات میلادی: ۱۹۸۳، نشر دیدار، تهران.

مومنی، فرشاد. (۱۳۹۷). درهم‌تنیدگی بحران‌های اقتصادی و اجتماعی، وزارت کشور، جلد (۱)، صفحات ۵۷۷-۶۲۶.

مومنی، فرشاد. (۲۰۲۲). اقتصاد سیاسی توسعه در ایران امروز، چاپ چهارم، انتشارات نقش و نگار، تهران.

مومنی، فرشاد. (۲۰۲۲). اقتصاد سیاسی سیاست اجتماعی در لایحه بودجه ۱۴۰۲، فرهنگستان علوم، شاخه علوم انسانی، ۱۱/۲۵/ ۱۴۰۱، تهران.

مهرآرا، محسن و نوری، مهدی. (۱۳۹۰). بررسی رابطه تورم و بهره وری: یک رویکرد نظری، *راهبرد یاس*، شماره ۲۵، صص ۹۷-۶۷.

مهرآرا محسن و غضنفری، آرزو. (۱۳۹۳). بررسی علل تورم در اقتصاد ایران مبتنی‌بر رویکرد متوسط‌گیری بیزین، *راهبرد اقتصادی*، دوره۳، شماره ۱۰، صص ۳۷-۷.

References

Adelowo, A. O., & Saibu, O. M. (2025). Sectoral growth response to policy shocks in Nigeria: A SVAR approach. *Journal of Economics and Development*. Advance online publication. https://doi.org/10.5897/BOJE2025.0021

Asadpour, A. A. (2020). The effect of openness, terms of trade, and human capital on total factor productivity in Iran. *Economic Growth and Development Research, 10*(40), 109–122. https://doi.org/10.30473/egdr.2019.47618.5291

Bahmani, P., et al. (2025). Analysis of the effect of economic sanctions on the production efficiency of industrial products in Iran. *Economics and Modeling, 16*(62), 35–70. https://doi.org/10.48308/jem.2026.241982.2009

Barro, R. J. (1997). Determinants of economic growth: A cross-country empirical study. MIT Press.

Barro, R. J., & Sala-i-Martin, X. (2004). Economic growth. MIT Press.

Bruno, M., & Easterly, W. (1998). Inflation crises and long-run growth. *Journal of Monetary Economics, 41*, 3–26. https://doi.org/10.1016/S0304-3932(97)00063-9

Chang, H.-J. (2020). Industrial policy in the 21st century. *Development and Change, 51*(2), 324–351.

https://doi.org/10.1111/dech.12570

Devine, et al. (1998). An inequity in affirmative action. Journal of Applied Philosophy.

Fischer, S. (1981). Towards an understanding of the costs of inflation: II. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, 15*, 5–41.

Houthakker, H. S. (1979). Growth and inflation: Analysis by industry. *Brookings Papers on Economic Activity, 1979*(1), 241–256.

Khaledi, K., & Fahimi Fard, M. (2025). Investigating the effects of production and consumption inflation on investment in Iran's agricultural sector using the NARDL approach. *Economic Policy Making, 7*(34), 117–155. https://doi.org/10.22034/epj.2025.20921.2536

Khodadadi, F. (2025). A comparative analysis of the effects of industrial variables and macroeconomic variables on the performance of Iran's industrial sector: A VAR approach. *Macroeconomics Research Journal, 20*(47), 83–106. https://doi.org/10.22080/mrl.2025.28611.2158

Leftwich, R., & Sharp, A. (1974). Economics of social issues. Business Publications.

List, F. (1999). National economy and the world economy (A. Kiavand, Trans.). Didar Publishing. (Original work published 1983)

Mehrara, M., & Ghazanfari, A. (2014). Investigating the causes of inflation in the Iranian economy based on the Bayesian model averaging approach. *Economic Strategy, 3*(10), 7–37.

Mehrara, M., & Nouri, M. (2011). Examining the relationship between inflation and productivity: A theoretical approach. *Yas Strategy*(25), 67–97.

Momeni, F. (2018). The entanglement of economic and social crises. *Ministry of Interior, 1*, 577–626.

Momeni, F. (2022). The political economy of development in contemporary Iran (4th ed.). Naqsh-o-Negar Publishing.

Momeni, F. (2022, February 14). The political economy of social policy in the 1402 budget bill. Academy of Sciences, Humanities Branch, Tehran.

Odondo, A. J. (2025). Relationship between inflation components and manufacturing sector output in Kenya. *East African Journal of Business and Economics, 8*(3), 1–18. https://doi.org/10.37284/eajbe.8.3.3987

Parvin, S. (2015). Economic growth and the middle class. Economic Research Journal, 15(56), 1–42.

Piketty, T. (2022). Capital in the twenty-first century (N. Zarafshan, Trans., 4th ed.). Negah Publishing. (Original work published 2013)

Porter, M. (2015). The competitive advantage of nations (J. Majidi, Trans.). Rasa Publishing. (Original

Presidential Strategic and Planning Deputy. (2009). Economic report.

Ross, M. (2003). Natural resources and civil war: An overview. Department of Political Science, UCLA.

Shakeri, A. (2008). Theories and policies of macroeconomics (1st ed.). Pars-e Novisa Publishing.

Shakeri, A. (2016). An introduction to the Iranian economy (1st ed.). Rafe Publishing.

Statistical Center of Iran. (n.d.). https://www.amar.org.ir

Teles, V. K. (2004). The effect of monetary and fiscal policies on crime. São Paulo School of Economics. http://papers.ssrn.com

Thorbecke, E. (2006). Poverty, inequality and development. Springer.

Zouraki, S., et al. (2024). Total factor productivity and analysis of the effect of government fiscal policy tools. *Iranian Economic Development Analyses, 10*(1), 177–206. https://doi.org/10.22051/ieda.2024.44992.1371